

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FİLM TASARIMI ANA SANAT DALI

**SÖZLÜ TARİH TEMELİNDE
TOPLUMSAL BELLEK BAĞLAMINDA
KENTSEL DÖNÜŞÜM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yunus Emre Çiçek

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Özer ÖZKANTAR

GAZİANTEP, Mayıs 2024

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FİLM TASARIMI ANA SANAT DALI

Tezin Başlığı : Sözlü Tarih Temelinde Toplumsal Bellek Bağlamında Kentsel
Dönüşüm

Adı ve Soyadı : Yunus Emre Çiçek
Tez Savunma Tarihi: 31/05/2024

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Özer ÖZKANTAR danışmanlığında hazırlanan bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından oybirliği ile bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

imzası

Prof. Dr. Sedat BENEK

Dr. Öğr. Üyesi Erdinç YILMAZ

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Özer ÖZKANTAR

Bu tezin gerekli şartları sağlayarak yukarıda belirtilen jüri tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edildiğini onaylıyorum.

Doç. Dr. Gönül CENGİZ
Enstitü ABD Başkanı

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI
SBE Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dökümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza:

Adı ve Soyadı: Yunus Emre Çiçek

Öğrenci Numarası: 210582111007

Tezin Savunma Tarihi: 31.05.2024

ÖZET

SÖZLÜ TARİH TEMELİNDE TOPLUMSAL BELLEK BAĞLAMINDA KENTSEL DÖNÜŞÜM

ÇİÇEK, Yunus Emre

Yüksek Lisans Tezi,

Film Tasarımı Ana Sanat Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Özer ÖZKANTAR

Mayıs-2024,40 sayfa

Sinema, on dokuzuncu yüzyıl sonlarında doğan ve doğası gereği yirminci yüzyıla tanıklık ederek modern bir rutin halinde toplumsal, kültürel, ekonomik, politik ve gündelik yaşam süreçleri ile iç içe geçip dönüşmüştür. Bu çalışma, belgesel sinemanın yirminci yüzyıl tanıklığı olması fikrinden hareketle tasarlanmıştır. Sinema, kent, mahalle ve mekân konuları üzerinde durmaktadır. Gözlemsel belgeselin yeni nesil anlatım teknikleri ile sözlü tarih görüşmeleri ve kişisel yaşamlardan derlenen ve çoğunlukla Sinanpaşa Mahallesi'nde yaşanan Kentsel Dönüşüm Projesi üzerinden değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bu çalışma, Adana'daki tarihi, bugünü ve yarını rutin yaşam pratikleri kapsamında derleyip, gözlemsel belgesel anlatı tekniğini kullanarak, mahalle sakinlerinin yaşamlarını ele alınmıştır. Çalışmada kent başlığıyla, modernleşme, göç, kentleşme dinamikleri, bireysel yaşam formları tartışılırken, mekân başlığıyla belgesel sinemanın toplumsal bir dinamik olarak, mekânsal başlığında ise gözlemsel belgesel üretimlerin kentteki konumuna dair bir tartışma yürütülmüştür. Süreç içerisinde yaşanan olayların, birbiri ardına rastlantısal dizilişten meydana gelmediğini, bunun aksine günlük yaşamın içinde var olan değerlerin uzun yıllar boyunca kaydedilip kurgulandığı görülmektedir. İlgili çalışma hem orta metrajlı film olarak oluşturulmuş, hem de tezin ana hatları teorik bir bağlam çerçevesinde kaleme alınmıştır. Sonuç olarak, bu çalışma özelinde sinemanın ve aynı zamanda belgesel sinemanın içerisinde akıp giden zaman çizgisini, hem mikro ve makro yapıdaki dinamikleri ve ilişkileri ortaya koyan toplumsal sözlü tarih çalışmalarını da ele alarak, yarınların üretimlerine bir kapı açmanın olası olduğu sonucuna varılmıştır. Bu tezde kullanılan belgeselin linki, sonuç bölümünde yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler : Kentsel Dönüşüm, Toplumsal Bellek, Belgesel Sinema, Sözlü Tarih

ABSTRACT**URBAN TRANSFORMATION IN THE CONTEXT OF SOCIAL MEMORY
ON THE BASIS OF ORAL HISTORY**

ÇİÇEK, Yunus Emre

MA Thesis,,

Film Design Major Art Branch

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Mustafa Özer ÖZKANTAR

May-2024,40 Pages

Cinema was born in the late nineteenth century and by its very nature has witnessed the twentieth century, intertwining and transforming with social, cultural, economic, political and everyday life processes as a modern routine. This study is based on the idea of documentary cinema as twentieth century testimony. Using the new generation narrative techniques of observational documentary and oral history interviews and personal lives, the Urban Transformation Project, mostly in Sinanpaşa Neighborhood, is evaluated. Therefore, this study compiles the history, present and future of Adana within the scope of routine life practices, using the observational documentary narrative technique to examine the lives of neighborhood residents. The study discusses modernization, migration, urbanization dynamics, and individual life forms under the title of city, documentary cinema as a social dynamic under the title of space, and the position of observational documentary productions in the city under the title of spatial. The study was created as a feature-length film and the main outlines of the thesis were written within a theoretical context. As a result, it has been concluded that it is possible to open a door to the productions of the future by addressing social oral history studies that reveal the dynamics and relationships in both micro and macro structures, the time line flowing in cinema and documentary cinema. The link to the documentary used in this thesis is included in the conclusion section.

Keywords: Urban Transformation, Social Memory, Documentary Cinema, Oral History.

ÖN SÖZ

Tez sürecinin planlanmasında ve yürütülmesinde sabır, özveri ve bilimsel desteğini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Özer ÖZKANTAR ve bana bu süreçte yol gösteren değerli hocam Sayın Prof. Dr. Sedat BENEK, GSF.YLT.23.01 kod nolu proje kapsamındaki destekleri nedeniyle Gaziantep Üniversitesi BAP'a, çalışmamın içeriğini oluşturan; Durmuş TEKİN, Yaşar YALAP, RECEP İLERİSOY ve Sinanpaşa mahallesi sakinlerine,

Eğitimim konusunda her türlü fedakârlıkta bulunan ve çocuğu olmakla gurur duyduğum annem Elif ÇİÇEK ve babam Halil İbrahim ÇİÇEK'e, bu süreçte yaşadığım bütün olumsuzluklara rağmen beni cesaretlendiren ve yalnız bırakmayan eşim Sultan ÇİÇEK'e, ablam Muhterem GÜNER'e, ablam Yasemin ÖZTÜRK'e kardeşim Esra ÇİÇEK'e ve yeğenlerim Efe, Öykü, Yiğit, Elif ve Özgü'ye çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv

GİRİŞ

A. Tezin Amacı	2
B. Araştırmanın Önemi	2
C. Problem Durumu	3
D. Yöntem ve Sınırlılıklar	5

I. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1 Sürdürülebilir Kentsel Dönüşüm: Kavramsal Çerçeve	15
1.2 Kuramsal Çerçeve	19
1.3. Belgesel Sinemada Gerçeklik	21

II. BÖLÜM

KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN MERKEZİNDE BİR ŞEHİR

2.1 Adana Ve Sinanpaşa Mahallesi.....	23
2.2 Deprem Öncesi Ve Sonrası Adana Ve Kentsel Dönüşüm	26
2.3 Yöntem: Sözlü Tarih Çalışması ve Yeni Nesil Anlatım Teknikleri	30

III. BÖLÜM

ANALİZ

SONUÇ	37
KAYNAKÇA	39

GÖRSEL LİSTESİ

Görsel 1. Durmuş Tekin ve Müşterisi	7
Görsel 2. Durmuş Tekin (Televizyon Tamircisi)	8
Görsel 3. Durmuş Tekin ve Mahalle Sakinleri	9
Görsel 4. Yıkıntılar Arasında Bir Kız Çocuğu	10
Görsel 5. Yıkıntılar Arasında Kız Çocuğu Ve Baba	11
Görsel 6. Kentsel Dönüşüm İle Evden Demir Çıkarmaya Çalışan Suriyeli Baba	11
Görsel 7. Moloz Yığınlarında Suriyeli Kız Çocuğu	12
Görsel 8. Yaşanan Deprem Sonrasında Bir Enkaz	12
Görsel 9. Yaşar Yalap	13
Görsel 10. Recep İlerisoy	14

FOTOĞRAF VE ŞEKİL LİSTESİ

Fotoğraf 1. Adana Taş Köprü 1960	24
Fotoğraf 2. Adana Çarşı	25
Fotoğraf 3. Adana Büyük Saat Meydanı.....	26
Fotoğraf 4. Gölbaşı Adıyaman Alternatif Zemin Örneği.....	28
Fotoğraf 5. Adana Enkaz	29
Fotoğraf 6. Çukurova ADANA.....	30
Şekil 1. Türkiye Fay Hattı Haritası	27
Şekil 2. Yıkılan Binaların Konumları	28

GİRİŞ

Ön görülemeyen ilişkiler ağında; mekânın insan üzerindeki bağlantı noktası, kent bilincinde yerle bir edilebilir. Bireyin bellek inşasını yıkan bu durum, toplumsal yapıyı yeniden oluşturma çabasında kentsel dönüşümle sağlanır. Bir taraftan duygusal travmalar yaratan bu kentsel dönüşüm süreci, diğer taraftan yenilenmenin kapılarını bizlere açmaktadır.

Kent kolayca tasarlanamayan, bir çırpıda okunamayan, karmaşık yapıları çözülemeyen algoritmalar bütünüdür. Tarih boyunca bütün kentlere müdahale edilmek istenmiştir. Bu çalışmada, zamanın kendi doğrultusuna uygun, ancak modern yaşama göre çarpık yapıları yeniden oluşturma sürecini irdeleyeceğiz. Kent, yönetmenin elinde, yaratıcının hayalleri ışığında şekillenebilecek bir araç olmanın ötesinde kalacaktır. Bu evrede gözlemsel anlatı teknikleri uygulanmalıdır. Mekâna ve karakterlere müdahale edilmeden, doğal yaşamın akışı kayıt altına alınmalı ve kurgulanmalıdır. Bu noktada süreç teknik anlamda gözlemsel ve mekân-karakter doğrultusunda gerçek yaşamlardan oluşmaktadır.

Bu çalışmanın konusunu; idari olarak Adana ili Yüreğir ilçesinin merkez mahallelerinden ve fonksiyonel olarak da Adana şehrinin eski mahallelerinden birisi olan Sinanpaşa mahallesinde 2022 yılında başlatılan ve halen devam eden “Sinanpaşa Kentsel Dönüşüm Projesi”nin mahalle sakinleri ve esnaflarının gündelik hayatlarındaki durumunun ortaya konulması oluşturmaktadır. Sinanpaşa mahallesi,

1950 tarihinde ortaya çıkmış ve büyük oranda 1980 tarihinden sonra da çevre köy ve şehir dışından aldığı göçlerle gelişen bir mahalle oluşumudur. Günümüzde nüfusu yaklaşık 5.000 olan Sinanpaşa mahallesi, değişim içindedir. Bu çalışma, genelde mahallede devam eden ve önemli tartışmalara neden olan kentsel dönüşüm projesinin etkilerine, özelde ise, Durmuş Tekin, Yaşar Yalap ve Recep İlerisoy'un üzerinden mahalle sakinlerine ve esnafılık durumuna odaklanmaktadır.

A. Tezin Amacı

İnsanın doğası gereği yaşam alanı, insanlık tarihi boyunca hayatta kalabileceği ve sürdürülebilir üretim koşullarında oluşmuştur. Bu yaklaşımla içinde bulunduğumuz araştırma çalışması, Adana kentinin Sinanpaşa mahallesinde yaklaşık yetmiş-seksen yıllık komşuluk ve esnafılık ilişkilerine dayanmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı; Sinanpaşa mahallesinde gerçekleştirilmekte olan kentsel dönüşüm projesi ile mahalle sakinleri ve esnaflarının yaşamına şahitlik ederek; rutin akışındaki düzenlerini bozmadan, belgesel film aracılığıyla gözlem yapmak olmuştur. Bu gözlem, kentsel dönüşümün bellek inşasında toplumu nasıl etkilediğini kaydetmiştir. Mekân ve karakterler, bu sürece şahitlik eden anlatının öznesi konumundadır.

B. Araştırmanın Önemi

Bu belgesel çalışması, öncelikle Türkiye'nin önemli metropol şehirlerinden birisi olan Adana şehrinin Sinanpaşa mahallesinde gerçekleştirilmekte olan kentsel dönüşüm süreci ve söz konusu süreçte mahalledeki gündelik minimal hayatlara

odaklanmaktadır. Çünkü Türkiye’de son yıllarda değişik nedenlerle özellikle metropollerde çok tartışmalı kentsel dönüşüm projeleri hayata geçirilmektedir. Dolayısıyla kentsel dönüşüm sürecinde en çok etkilenen ama sürecin şekillenmesinde de edilgen olan mahalle sakinlerini ve esnafı anlamak, ayrıca büyük önem arz etmektedir. Buna ek olarak çekimler devam ederken, 6 Şubat 2024 tarihinde meydana gelen deprem ve etkilerini de kadraja alınmış olması tezin önemini daha da arttırmaktadır. Bu çerçevede bu gözlemsel belgesel zamanın doğal akışında, tarihsel anlam kazanmıştır. Aynı doğrultuda insanların yaşamına devam ettiği bu süreçte yaşadıkları evlerin kentsel dönüşüm ile yıkılmasını bekleyen insanların yaşadıkları ülkede asrın felaketi olarak bilinen depreme tanık olmaları, yaşam alanının önemini, kalitesini, manevi koşullarını bir kez daha gün yüzüne çıkarmıştır.

C. Problem Durumu

Kentin bellek yapısını oluşturan insan içinde bulunduğu yaşam koşullarını hayatının merkezine almıştır. Solar sistemde akıp giden zamana uyum sağlamak adına hayatını sürdüren karakterlerimiz; Durmuş Tekin, Yaşar Yalap ve Recep İlerisoy ile Sinanpaşa mahallesi sakinleri, kentsel dönüşüm projesi ile modern ve çağdaş yapılanmayla mücadele etmenin aksine, mekanın kurallarına uyum sağlamayı tercih etmişlerdir. Kentsel mekân düzenlemesi; insanların araziyle ilişkilerinde kentlerde karşılaştıkları sorunlara yanıt verebilen, arazi kullanım haklarını koruma altına alabilen ve sürdürülebilir bir şekilde kullanımını hedefleyen bir amaca sahip olmalıdır. Arazi kullanımının genel kuralları, yani arazi üzerindeki tüm eylem ve kullanım kararları, kentsel arazi kullanım planlarında sunulur. Kentsel arazi kullanım planlaması hazırlık çalışmaları 4 ayak üzerinde kurgulamak olanaklıdır.

- Arazi Kullanım Politikası
- Mülkiyet ve Mülkiyete bağlı Haklar
- Arazi Kullanımı ve Arazi Kullanım Planlaması
- Değerleme (Ülger, 2023, s. 13)

Belgeselimizin hazırlık aşamasında karakter ve mekân belirlerken, insanların olaya nasıl yaklaştığını gözlemleyerek kişiler belirlenmiştir. Böylece söylem analizinde ve sözlü tarih çalışmasında anlatım gücü en kuvvetli mahalle sakininin üzerinde yoğunlaşmak gerektiği düşünülmüş, bu doğrultuda hareket edilmiştir.

Bu bağlamda Sinanpaşa mahalle sakinlerinden karakter seçimi yapılırken, titizlikle kişiler gözlemlenmiştir. Yerel kanalda yapılan sokak röportajı referans alınmış ve kentsel dönüşüm hakkında yapılan röportajlar, sözlü tarih örneğini temsil etmiştir. Rant olgusunu cümle içerisinde kullanan televizyon tamircisi Durmuş Tekin konuya diğerlerine nazaran daha profesyonel yaklaşmıştır. Yaşar Yalap ise mesleği ve uğraş alanı gereği semtin her bir noktasını nüfus etmiş bir kişidir. Diğer kahramanımız Recep İlerisoy, mahallede yaşayan kendi halinde bir insandır.

Kentler karmaşık ve dinamik sistemler olup, kentlerin dönüşümü kaçınılmazdır. Bu çerçevede kentsel dönüşüm birçok iç ve dış etkenlerin etkileşimiyle ortaya çıkan değişim ve değişimin nasıl yönetileceğine ilişkin geniş görüşlülük ve yaklaşımlar birbirinden farklı olduğu için kentsel dönüşüm de farklılaşacaktır. Ancak kentlerin değişim ve dönüşüm süreçlerini ortaya çıkaran etkenler genel olarak aynıdır: Demografik, ekonomik, fiziksel, teknolojik, sosyo-kültürel ve politik değişimler kentlerin ve dolayısıyla kentsel dönüşümün dinamiklerini oluşturmaktadır. Bu değişimlerin getirdiği olumsuz koşulları iyileştirmek için kentsel dönüşüm bir uygulama aracı, ihtiyaca yönelik bir model olarak kullanılmaktadır. (Ülger, 2023, s. 144)

Bu anlamda kent ve kentsel dönüşüm, gecekonduların ya da genel deyimiyile enformel konutların Üçüncü Dünya kentlerinin tanımlayıcı bir parçası olması popülist kentsel koalisyon tarafından kabul edilirken, bu duruma itiraz yerleşik modern kentliden gelmiş, gecekondulaşmayı kentleri köylüleştirdiği söylemi üzerinden ötekileştirmek istemişlerdir. Böylece gecekondular halkı "köylü öteki" olarak gecekondular yazınında yerini bulmuştur. (Erman, 2022, s. 44)

Bu çalışma Sinanpaşa mahallesinin 4047-4052-4051 4050-4032-4029-4028-4027- 4026-4025-4024-4022-4021-4020-4019-4018-4017-4068 numaralı sokaklarını ve Kışla Caddesi ile birlikte, Gaziantep il merkezi ve Adıyaman Gölbaşı ilçesine bağlı Belören beldesini kapsamaktadır. Kentsel Dönüşümün ilgili bağlamda bireye ne gibi etkileri vardır sorusu da problem durumunu oluşturmaktadır. Yaklaşık yüz yıllık yaşam alanlarına düşen balyoz darbesini nasıl karşılayacaklarını, sorunsalın merkezine almak koşulu ile yaklaşık üç yıl süren çekim takvimi problemin formülünü de beraberinde getirmiştir.

D. Yöntem ve Sınırlılıklar

Ülkenin bir çok şehrinde kentsel dönüşüm yaşanmakta ve bu yeni şehirleşme sürecinin mülk sahiplerinden çok, mekânın rant ile yapı firmaları gibi diğer tüzel kişiliklerin ekonomik gelişimine katkı sağlayacağını belirtmek yanlış olmaz. Bu bağlamda şehirleşme ve modern yaşam kulvarlarını oluşturmadaki yıkım süreci, Adana'nın Sinanpaşa mahallesinde uzun yıllardan beri gözle görünür bir şekilde sürdürülmektedir. Alışveriş Merkezi, Otel, Toki, Otogar, Vergi Dairesi ve Adana

Demirspor Tesisleri gibi bir takım kurum ve kuruluşların bir arada olduğu şehirleşme çabaları sonunda, mahalle sakinlerinin kapısına kadar dayanmıştır. Bazı insanlar evlerinin yıkılmasını istememekte direnirken, çözümü yasal yollarda aramış; bazı ev sahipleri de önerilen ödemeyi kabul edip evinden ve mahallesinden bir sabah vedalaşmadan ayrılmıştır.

Sözlü tarih temelinde gözlemsel belgesel film yapma koşullarının sayısız alternatif çözümlene yöntemi vardır. “Yaşar, Recep ve Nebula” adlı belgesel çalışmamızda mümkün olduğunca gerçekçi temalar ve çekim teknikleri uygulanmıştır. Gerek sözlü tarih, gerekse günümüz koşullarının anlatıldığı film 2023/6 Şubat depremini de kadrajına alarak tarihsel sürecin ve kentsel dönüşümün yaşam koşullarını nasıl etkilediğini görmemizde bize ayna tutmuş, fayda sağlamıştır.

Bu anlamda video çalışmasında kadraja alınan her bir sahne, sekans ve görsel üzerinde titizlikle çalışılmıştır. Oryantalist yaklaşım ve drama, etkilerini yer yer gerçeklikten uzak anlatıyla göstermiştir. Hemen her gün yaşanan sokak kavgaları, karşılığında bilgisayar oyununa dönüşmüştür.

Adana'nın, Yüreğir ilçesine bağlı Sinanpaşa mahallesinde son yıllarını ve hatta son günlerini yaşayan insanların uzun yıllar boyunca yaşadıkları mahalle kültüründen kopmalarına sayılı günler kala, belki de söylemek isteyecekleri cümleleri yaşadıkları evlerinde veya iş yerlerinde son defa dile getirecekler. Bu sözlü tarih çalışması; kent belleği perspektifinde, Adana merkezli olmak kaydıyla süreç içerisinde Gaziantep ve Adıyaman illerine de uğrayarak kaybolan insani değerleri yeniden bulmaya çalışacaktır.

Bütün üretimlerde yaşanan engeller ve zorluklar, üzerinde çalıştığımız gözlemsel belgeselin de yapım aşamasında kendini göstermiştir. Bu sebeple çerçeve içinde

bulunan insanların konumuna uygun açıyı belirlemek için doğru zamanda doğru yerde olmak anlık bir karar ve tecrübe ile sabittir.

Görsel 1. Durmuş Tekin ve Müşterisi

Durmuş Tekin usta ile kayıt almadan önce, yaklaşık iki ay boyunca yanına ziyarete giderek tanışma ve güven bağı kurma adına yakın temaslar sağlandı. Arkadaşları, müşterileri, alışveriş yaptığı insanlar ile tanışıldı. Durmuş Usta da bu süreçte çekim aşamalarını yakından deneyimledi ve en nihayetinde belgesel yapma isteğimiz, uygun bir üslup ile kendisine belirtildi. Durmuş Usta film çekim sürecini kabul etti ve kayıt alım aşamaları başladı. Bu anlamda günümüz dünyasında video kayıt almanın en pratik ve kolay çağlarını yaşarken, insan odaklı belgesel üretimlerinde yönetmenin enerjisini daha çok bu aşamanın aldığını belirtmek abartı olmaz. Aynı zamanda kameraya aşina olma süreci de bu zorlu aşamanın bir parçası olarak ifade edilebilir.

Görsel 2. Durmuş Tekin (Televizyon Tamircisi)

Bir çerçeveyi değerli kılan en önemli özellik, kadrajına almadığı diğer her şeyin önemsiz olmasıdır. Uzun ve sabit yakıt planlarda doğal akışını bozmadan diyalog kurabilen Durmuş Usta ve onun günlük yaşam rutinleri özelinde ele alınması gereken bir yaklaşımın varlığından bahsetmek mümkündür. Durmuş Usta bu sekansta rutin hayatını yaşamaktan başka bir çabanın içerisinde değildir. Bu sebeple gözlemsel belgeselin deneysel yapısı, özgün üretimleri tetikleyen başlıca tercihlerden biridir.

Görsel 3. Durmuş Tekin ve Mahalle Sakinleri

İnsanlara konuşmaları için bir metin vermek, diyalog trafiği oluşturmak ve rol yapabilme imkânı sağlamak, sinemanın temel alt yapısını oluşturmaktadır. Oysa mekânın gerçek sahiplerini, olması gerektiği alanın içinde bulunca, müdahaleyi kendimde arıyorum ve yer değiştiriyorum. Bu anlamda gözlemsel belgeselin değişkeni mümkün olduğunca kameradır.

Her belgeselde birbirinin içine geçmiş en az üç öykü bulunur. Bunlar yönetmenin, filmin ve izleyicinin öyküleridir. Bir filmin konusunun ne olduğu sorusunu yanıtlamak için, bu öykülerin her birini farklı açılardan ele alırız. Bu demektir ki, bir filmi izlerken onun bir yerlerde birileri tarafından yapıldığının farkına varırız. Filmin nasıl ve neden yapıldığının bir öyküsü vardır. Belgesel ve avangard filmlerin öyküleri genellikle kurmaca filmlerinkinden daha kişisel ve kendine hastır (Nichols, 2017, s. 114)

Görsel 4. Yıkıntılar Arasında Bir Kız Çocuğu

Tarih boyunca göç alan Sinanpaşa Mahallesi günümüzde de göç almaya devam etmektedir. Yakın zamanda yaşanan Suriye savaşı ile birlikte özellikle ülkemizin güney kesimlerine yerleşen Suriyeli vatandaşların Sinanpaşa'ya yerleşmeleri mahallenin yaşam formunu etkilemiştir.

Görsel 5. Yıkıntılar Arasında Kız Çocuğu Ve Baba

Kentsel dönüşüm projesinin en alt katmanını oluşturan Suriye göçmeni baba ve kızı, moloz yığınlarından demir toplayarak geçimini sağlıyor.

Görsel 6. Kentsel Dönüşüm İle Yıkılan Evden Demir Çıkarmaya Çalışan Suriyeli Baba

Görsel 7. Moloz Yığınlarında Suriyeli Kız Çocuğu

Görsel 8. Yaşanan Deprem Sonrasında Bir Enkaz

Belgesel yapım sürecinde meydana gelen deprem, kentsel dönüşümün ve sağlıklı mimarinin önemini bir kez daha gündeme taşımıştır. Deprem anına ilişkin ve deprem

sonrasında kullanılan görüntüler video paylaşım sitelerinden ücretli ortaklık ile satın alınmıştır.

Görsel 9. Yaşar Yalap

Belgesel hazırlık sürecinde ve yapım aşamasında röportaj yapılabilecek bir diğer kişi de Yaşar'dı ancak sözlü tarih temelinde hazırlanan bu çalışmada sessiz kalmayı tercih etti. Çünkü hayatının bu aşamasında onun bir gecesine tanık olmamız bizim için yeterli bir anlatıydı.

Görsel 10. Recep İlerisoy

Recep İlerisoy normal şartlarda da pek konuşmayan bir insan olarak ifade edilebilir. Gerekmedikçe tek kelime bile etmediğini bile söylemek mümkündür. Adana'nın yaz sıcaklarında evinden akşamüstleri nadiren çıkan Recep İlerisoy'un çekimlerini yapabilmek ve onu üzmeden yaklaşabilmek, birkaç haftalık süreçle sağlanmıştır.

I. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1 Sürdürülebilir Kentsel Dönüşüm: Kavramsal Çerçeve

İnsanlık tarihi boyunca doğa, insanın elinde en kalıcı ve en sorunlu yapıt olarak kentleşmeye dönüşmüştür. Bu sebeple, zaman içerisinde modernleşmeye uygun yenilenmelerden kaçmanın yolunu yıkmakta bulmuştur. Keser yardımı ile inşa edilen çiviler yine aynı aracın özelliğinde, sökülmeye mahkûm kalmıştır.

Sosyo-ekonomik, politik, kültürel ve fiziksel bileşenler bütünü olan kentin, devingen bir yapısı vardır. Bu bağlamda, kente yapılan müdahale biçimi yenileştirme kavram ve süreçleri de evrilerek gelişen devingen bir yapıya sahiptir.

Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda 13,6 milyon nüfusunun %80'i köylerde yaşayan Türkiye'de önemli toplumsal eşitsizlikler mevcuttu. Köylü nüfusunun %22'sinin iş hayvanı yoktu ve aile başına bir karasaban bile düşmüyordu. Ekilebilir alanların ise ancak %5-10 arasındaki bölümü ekilebiliyordu. Bu aslında Osmanlı'dan kalma bir toplumsal tabloydu: 1912-1913 yıllarında yapılan tarım sayımlarına göre toplam tarımcı ailelerin %1'i toplam toprağın %35'ine sahipti. Topraksız köylülerin birçoğu ortakçılık sistemi içinde çalışmakta ve yaşayabilmek için sürekli tekrar borçlanmaktaydı (Köymen, 1999, s. 51).

İlk Çağ, yaşanan Tarım Devrimi ile birlikte üretim ilişkilerinin değiştiği ve toprağın ana üretim ünitesi haline geldiği bir dönemdir. İnsanoğlu yerleşik düzene geçmiş ve topraktan elde edilen artı ürün/değer, bireysel ve toplumsal zenginliğin kaynağı haline gelmiştir. İlk Çağ'da başta toprak olmak üzere diğer tüm mallar üzerinde başlangıçta aile mülkiyeti söz konusu iken, ilerleyen süreçte ticaretin gelişmesi ve malların çoğalması ile birlikte bireysel mülkiyet anlayışı öne çıkmıştır.

Toprak, Orta Çağ'da temel üretim ünitesi olma özelliğini korumuştur. Buna karşın toprak üzerindeki mülkiyet; Doğu ve Batı toplumlarında farklı biçimlerde şekillenmiştir. Batı toplumlarında toprak üzerindeki mülkiyet, feodal bir anlayış çerçevesinde gelişim gösterirken Doğu toplumlarında mülkiyet anlayışının genel çerçevesini oluşturan unsur, tarım toprakları üzerindeki devlet mülkiyeti olmuştur.

Yeni Çağ'da Rönesans ve Reform hareketlerinin etkisiyle gelişen bireyci düşüncenin yanı sıra merkantilizm, coğrafi keşifler gibi yönlendiriciler ticareti ekonominin başat aktörü haline gelmiştir; bu durum Batı toplumlarında feodal mülkiyetin yerini kapitalist mülkiyete bırakmasına yol açmıştır. Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan ve mülkiyeti mutlak ve dokunulmaz bir hak olarak gören tekelci liberal mülkiyet anlayışı, bu dönemde kapitalist sermayedarların resmi dogması haline gelmiştir. Ancak liberal mülkiyet anlayışının zamanla bireyin birey üzerindeki hâkimiyetine yol açan bir araca dönüşmesi, dünyada kolektif mülkiyet ve sosyal fonksiyonlu mülkiyet anlayışlarının ön plana çıkmasına neden olmuştur.

Yakın Çağ'da yaşanan teknolojik ve endüstriyel gelişmelerin ortaya çıkardığı edebi, sanatsal, bilimsel buluşlar, mühendislik tasarımları, bilgisayar yazılımları gibi yeni ekonomik değerler, bu kez de mülkiyet hakkının kapsamında bir genişlemeye yol açmıştır.

Türkler; ilk yurtları olan Orta Asya'nın coğrafi koşulları gereği bu dönemde göçebe bir yaşam sürmüşler, steplerin tarıma elverişli olmayan yapısı nedeniyle hayvancılık, demircilik, marangozluk, avcılık gibi faaliyetler yürütmüşlerdir. İçinde bulunulan bu şartlardan ötürü, Asya Türk toplumlarında mülkiyetin konusu genellikle taşınır mallar olmuştur. Söz konusu mallar üzerindeki mülkiyet başlangıçta aile mülkiyeti şeklinde iken, batıya doğru yaşanan göçlerle birlikte bu anlayış yerini tedrici olarak bireysel mülkiyete bırakmıştır (Ülger, 2023, s. 24-26).

Temel kentleşme politikasının hızlı kentleşme ve dünya ile bütünleşme olduğu bu dönemde, toplumsal zenginliğin yeniden üretilmesi ve yeniden dağıtımında da kentsel toprak üzerindeki yapılaşma hakları en önemli belirleyicidir. Neoliberalizmin yarattığı eşitsizlikler ve yoksullaşmaya karşı, kitleleri kentsel hayata tutunduracak çözüm imar haklarının yeniden düzenlenmesi olmuştur. Kentli tüketici orta sınıfın varlığının sürdürülmesi olmuştur. Kentli tüketici orta sınıfın varlığının sürdürülmesi, yurtdışı ile ilişkiler kurabilen yerel sermaye açısından da yeni imkânlar yaratacaktır. Cumhuriyet ideolojisinin mekân estetiği ve modernlik anlayışından verilen tavizler süredursun, sermayenin kent rantlarını keşfetmesiyle kentsel büyüme, yayılma, yoğunlaşma kalkınma ve modernleşme yolu olarak sunulmuştur (Çavuşoğlu, 2016, s. 195).

Ulusal kalkınmacı dönemdeki gecekonduya olan devletin göz yumması rant üzerinden işleyen neoliberal sisteme geçildiğinde ortadan kalkmış, gecekonduların apartmanlaşması süreci başlamıştır. Neoliberal politikaların Türkiye'de uygulanmaya başlaması Özal hükümeti ile olmuş, geçirilen gecekonduların af yasaları ile gecekonduların arazisi üzerine apartman yapımının önü açılmıştır. Dört kata kadar apartman yapma iznini veren yasa (No. 3194) ile müteahhitler gecekonduların mahallerine girmeye başlamışlar, gecekonduların sahiplerine yaptıkları pazarlıkla birkaç daire vererek, kalan

daireleri sıfırdan satmaya başlamışlardır. Böylece az sermaye ile binalar inşa edebilmişler; ayrıca gecekondurantını gecekondur sahipleri ve küçük çaplı (yapsatçı) müteahhitler kendi aralarında paylaşma imkanı bulmuşlardır. Bu durumu Şenyapılı (1998) Özal'ın neoliberal politikaları ile dezavantajlılığı artmış kesimler için (özelleştirmeler ile işini kaybetmiş, ücreti düşürülmüş, esnek çalışma şartlarına geçmiş) bir rüşvet olarak görmektedir (Erman, 2022, s. 52-53).

Kentsel dönüşüm, Sanayi Devrimi'nin kentlerde yarattığı olumsuz çevresel, fiziksel, ekonomik ve sosyo-kültürel bozulmaların sonucu ortaya çıkmıştır. 1760-1830 (1. Sanayi Devrimi) ve 1840-1870 (2. Sanayi Devrimi) yılları arasında, ilk olarak İngiltere'de başlayan ve kısa sürede tüm Avrupa ve ABD'ye yayılan I. Ve II. Sanayi (Endüstri) Devrimi sırasında önce Avrupa'da, sonra ABD'de farklı bölgelerden sanayi kentlerine yoğun göçler olmuş, bunun sonucunda barınma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu gereksiniminin çarpık, köhne, altyapısı yetersiz yapılarla karşılanması sağlıksız yaşam alanları, kentler oluşturmuştur. Süreç içinde ortaya çıkan fiziksel ve sosyal sorunları düzeltmek amacıyla kentlerin yeniden düzenlenmesi, yapılandırılması ve yaşanabilirliğin artırılması için projeler yapılmaya başlanmıştır (Ülger, 2023, s. 144).

Ülkemizde kentsel dönüşüm alanında yapılan çalışmalar, özellikle 1999 Marmara-Düzce depremi ile ortaya çıkan büyük yıkımın yarattığı hasarları ve zararları giderebilecek çözüm yollarının bulunması çalışmaları sırasında konuşulmaya ve tartışılmaya başlanmıştır.

1999 yılı Marmara Depreminde 17 binden fazla insan riskli binalar yüzünden hayatını kaybetmiş, Türkiye ekonomisi %10 gerilemiştir. 2011 Van depreminde 644 kişi riskli binalar yüzünden hayatını kaybetmiş, şehirdeki binaların %70'i oturulamaz hale gelmiştir. Özellikle Marmara depreminden sonra kentsel dönüşümün gerekliliği

güçlü bir şekilde vurgulanmaya başlanmış ve bu konuya ilişkin mevzuat düzenlemelerinden sonra, özellikle deprem riski olan bölgelerde kentsel dönüşüm uygulamaları yapılmaya başlanmıştır (Ülger, 2023, s. 153).

Ne yazık ki bu hedeflerin gerçekleştirilmediği çok büyük kayıp ve acılarla maalesef kanıtlanmıştır. Kahramanmaraş-Pazarcık-Elbistan ikiz depremi son deprem olmayacaktır.

1.2 Kuramsal Çerçeve

Günümüz teknoloji dünyasında, video kayıt alabilmenin kolaylıkları bize yeni imkânlar sunmuştur. Öyle ki; sosyal medya havuzlarında biriken video data'larının, bir zenginlik mi? Yoksa çöp yığını mı olduğu sorunsalı, başlı başına tartışma konusudur. Peki bir video'yu değerli kılan nedir ?

Belgesel sinema gerçeğe en yakın sinema türü olarak tanımlansa da vuku bulan gerçekliğin perdedeki temsili başlı başına bir sorundur. Fiziksel dünyanın gerçeği sinema perdesinde yönetmenin alıcı/kamera vasıtasıyla yapmış olduğu seçimler doğrultusunda yeniden inşa edilir. Bu seçimlerin gerçeği ne derece temsil ettiği mecranın doğasından ötürü kesin olarak bilinemez. Belgesel sinema akımlarının her birinin kendi söylemlerinde savunmuş olduğu gerçeklik arayışı/vurgusu gerçeğin bilinmez doğasından ötürü anlamsal karışıklıklara yol açmaktadır. Yani belgesellerin gerçeklik arayışları çoğu zaman o belgeseli çeken yönetmenin bağlı olduğu etik değerlere ilişkin bir meseledir. Bu nedenle yönetmenin çektiği belgesel filmde savunmuş olduğu gerçeklik arayışı, bağlı olduğu öznel etik

değerler ile ilgili bir sorundur ve dolayısıyla her zaman eleştiriye ve sorgulamaya açıktır (Öngen, 2021, s. 409-433).

Belgeselci, kamerayı aracı olarak kullanır. Gerçeklerden kesitler seçer. Doğaldır ve bu kesitlerin seçimi sanatçıya bağlıdır. Yaşanan bütün olayları kamerayı kullanan kişinin gözüyle görürüz. Çerçevenin var oluşu, yorumun kendisidir. Bir anlamda kamera, estetik açıdan keşif halindedir. Bu sebeple sanatın estetik kaygıları, niteliklerin özgünlüğünü ve eşsizliğini sağlayan ayrımı meydana getirir.

Diğer taraftan Grierson ise, belgesel formunu gerçekliğin yaratıcı biçimde ele alınışı/uygulanışı olarak tanımlar (Saunders, 2014, s. 24). Sözüün İngilizcesi ‘the creative treatment of actuality’dir (Grierson, 1933, s. 8). Burada Grierson’un realiteden (reality) ziyade aktüaliteye (actuality) vurgu yapması enteresandır. Aktüalite kelimesi her ne kadar içerisinde hakikat ve gerçek anlamlarını taşısa da güncellik, güncel olay, günün konusu anlamlarına da karşılık gelir (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2021). Demek ki belgesel formu içerisinde güncel olay ve konulara diğer bir ifadeyle vuku bulan gerçekliğe kanıt ve şahitlik yapar. Belgesel formunu sinema kuramcısı Barsam’ın tanımıyla sinemanın kurgusal olmayan bir türü olarak tanımlamak da mümkündür (Saunders, 2014, s. 24. 25). Fakat belgesel formu yapılarına bakıldığında kurgusal sinemanın yöntemleriyle etkileşim içerisinde olduğu görülecektir. Çünkü belgesel gerçeklik arayışı adına kurgusal yapının yöntemlerine başvurur. Ayrıca anlatısını oluştururken dramaturginin kurallarından yararlanır (Saunders, 2014, s. 25).

Nichols, belgesel türlerini çekim şekillerine göre altı türe ayırır (Nichols, 2017, s. 51, 52). Bunlar: Şiirsel Biçem, Açıklayıcı Biçem, Gözlemci Biçem,

Katılımcı Biçem, Dönüştürücü Biçem, Edimsel Biçem'dir. Paul Rotha ise belgeselleri; gerçekçi gelenek, haber-gerçek gelenek, doğalcı (romantik) gelenek ve propaganda geleneği olarak dört kategoriye ayırır (Rotha, 2000, s. 72, 73). Bu ayrımlar dışında Wolf Rilla, John İzod ve Richard Kilborn, Eric Barnouw John Grierson, Siegfried Kracauer, gibi isimlerin yapmış olduğu daha pek çok farklı türde ve biçimde belgesel türü ayrımı bulunmaktadır. Ayrım için bkz: (Tağ, 2023, s. 30 , 35).

Bu bağlamda üretilen belgeselin gerçeklik ile olan bağı ve estetik kaygıları içeriğin kalitesiyle doğru orantılıdır. Günümüzdeki video çözünürlük düzeyindeki gelişmeleri de göz önünde bulundurmak gerekir. Belgesel sinema kendine yeni nesil bir yol oluşturmakta ve gözlemsel belgesel üretimleri de artmaktadır. Bu tez çalışması bu anlamda, s türünün ilk örneklerindedir.

1.3. Belgesel Sinemada Gerçeklik

Sinema tarihinde gerçeklik konusu, doğrudan ya da dolaylı olarak ele alınmıştır. Gerçeklik arayışının pek çok farklı alternatifi bulunmaktadır. Bu arayışların bazıları; İngiliz Belgesel Hareketi, Dziga Vertov'un Sine-Göz Manifestosu, Sinema-gerçek akımı, Yeni Gerçekçilik akımı, Yeni Dalga akımı gibi.

Üzerinde çalıştığımız bu belgesel, İtalyan Yeni Gerçekçilik akımından etkilenmiştir. Bu akım, sıradan insanların gündelik yaşamlarına sempatik bir bakış açısı ile odaklanır. Canlandırma ve gerçeklik arasında oluşan farkın "Zenginleştirilmiş Gerçeklik" olarak tanımlanan, daha ileri gerçeklikler de yaratılabilir. Günümüzde canlandırma yöntemi, pek çok kurmaca, belgesel ve docu-drama anlatıda kullanılmaktadır. Gerçek ve gerçekçilik düzeyinde yakalanmak

istenen ivme, birçok canlandırma belgeselde, canlandırma ile gerçek-çekimler birlikte kurgulanır. Bu anlamda gerçeklik röportaj kayıtları ile kapatılmaktadır.

Bilindiği gibi belgeselde konu edilen her olay yüzlerce açıdan çekilebilir. Zaman itibarıyla de çekimlerin (sinema cümlelerinin, sahnelerinin, bütünlükle eserin) uzunluğu da çeşitli olabilir. Ama ünlü Fransız belgeselci Roje Lui' ye göre çekimler esnasında görülen, izlenen olayın maksimum %10'u filme aktarılabilir. Kurgu esnasında %10 oranı daha da azalacak ve olasılıkla bu çekimlerin projeksiyon zamanı perdeye %10 olarak ulaşabilecek. Böylelikle sonuçta perdede olayın bütününe değil, onun sanatçıya ilgi çekici gelen parçalarını göreceğiz. Bundan dolayıdır ki belgeselde bilimsel nesnellik garanti altına alınamaz. Bu garanti sanatçının tutumuna ve algılama kabiliyetine bağlıdır (Mükerrem, 1999, s. 11).

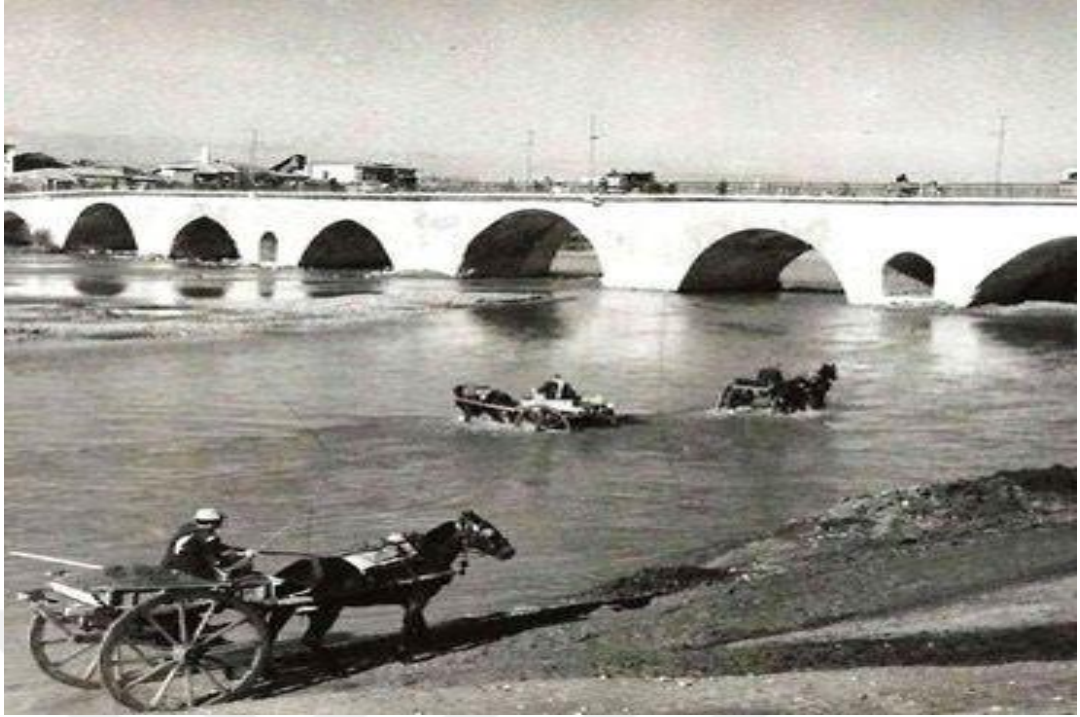
Bu bağlamda belgeselimizin yapım sürecinde kaydedilen görüntü süresi, kurgu aşamasında yeniden şekillenerek kendine özgü bir akış bulup mahallenin hemen yanında akan Seyhan nehri gibi menderesler çizmektedir. Üretim aşamasının en önemli damarlarından biri olan prodüksiyon olay ve mekanları bir kez daha biçimlendirmiştir. Anlatı, “n” değerinde uzayıp giden timeline’da kendine özgü grafikler oluşturmuştur.

II. BÖLÜM

KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN MERKEZİNDE BİR ŞEHİR

2.1 Adana Ve Sinanpaşa Mahallesi

Adana ve çevresi M.Ö. II. Bin yıl'dan günümüze dek çeşitli isimlerle anılagelmiştir. Şimdiye dek belirlenebilen en eski isim Kizzuwatna'dır. Son yıllarda Yüreğir'de bulunan Fenikece ve hiyeroglif Luvicesi iki dilli bir kitabe içeren Geç Hitit kabartmasında kim olduğu bilinmeyen yerel bir bey, Sur (Asur) ve "Büyük Ova" ile ilgili olarak bir meseleyi çözdüğünü ve bu sırada Fırtına Tanrısı Tarhunt'un kendisini desteklediğini yazmaktadır. Burada "Büyük Ova" denen yer, her şekilde Çukurova olmalıydı (Ünal, 2006, s. 17).

Fotoğraf 1. Adana Taş Köprü 1960

Roma konsülü ve sonra Triumvir'den biri olan Pompeius döneminde, Çukurova Roma'ya bağlanmıştır. Korsanlar yönetiminin yarattığı anarşiden sonra Çukurova 407 yıllık bir dönem için Roma İmparatorluğunun toprağı olmuş ve bu dönemde çok imar görmüştür. Roma döneminden bu güne kadar kalmış eserler Çukurova'nın birçok yöresinde bulunmaktadır (Taş, 2021, s. 5).

Fotoğraf 2. Adana Çarşı

1353' te başlayan Ramazan oğulları egemenliği boyunca kent oldukça büyüdü. Daha çok güney kesiminde Ulu cami, Karasoku, Ali dede, Sarıyakup, Sofobahçe mahalleleri gelişti. Bu dönemde Ulu cami, Ulucami mescidi, Tuz hanı, Yağcami, Yağ cami medresesi, Herhal Mescidi gibi önemli binalar yapıldı. Kentin sekiz kapısı vardı. Bunlardan yalnız kale kapısı ile Tarsus kapısı kalmıştır. O zamanlar Suriye' den ve Kıbrıs' tan gelen küçük ticaret gemileri Taşköprü'ye kadar gelmekteydi, Adana, Yavuz Sultan Selim' in Mısır seferinde Osmanlılara bağlandı, Ramazanoğulları yine başta kaldı, Bölge 1608 de eyalet oldu, Sırasıyla Konya, Malatya, Şam, Halep eyaletlerine bağlı kaldı, Bir süre Kıbrıs' tan yönetildi, 1867 de vilayet bu tarihten sonrada Adana sancağının merkez ilçesi oldu. Bu durum Fransız işgaline kadar sürdü. Fransız işgali sırasında Vilayet merkezi Pozantıya aktarıldı. İşgal kalktıktan sonra Adana yeniden Vilayet merkezi oldu (Güneş, 1982, s. 8).

Fotoğraf 3. Adana Büyük Saat Meydanı

2.2 Deprem Öncesi Ve Sonrası Adana Ve Kentsel Dönüşüm

06 Şubat 2023 tarihinde Pazarcık (Kahramanmaraş) dolayında yerel saat ile 04.17'de aletsel büyüklüğü (Mw) 7,7 olarak kaydedilen yıkıcı bir deprem Kahramanmaraş'ın yanı sıra Hatay, Adıyaman, Gaziantep, Malatya, Kilis, Diyarbakır, Adana, Osmaniye ve Şanlıurfa'da çok şiddetli hissedilmiş, 9 saat sonra saat 13:24'te Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinde 7.6 büyüklüğünde ikinci bir deprem meydana gelmiştir. Maalesef her iki deprem sonucu bu illerde binlerce bina yıkılmış ve binlerce insanımız hayatını kaybetmiştir (Türkmen, 2023, s. 1).

Şekil 1. Türkiye Fay Hattı Haritası

6 Şubat 2023 Tarihinde meydana gelen 7.7 büyüklüğündeki Pazarcık ve 7.6 büyüklüğündeki Elbistan depremleri yaklaşık 160 km ve 190 km uzakta olmasına rağmen Adana’da 11 apartmanın yıkılmasına 30 binanın ağır hasar, 120 binanın da orta hasar almasına neden olmuştur. Deprem sonucu Adana’da 418 insan hayatını kaybetmiştir. Özellikle Çukurova İlçesinde belli bir kesimde bina yıkılması ve hasarlı binaların çokluğu, binaların bu bölgede niçin yıkıldığı sorusu birçok insan tarafından merak konusu olmuştur. Depremlerde yıkılan ve ağır hasarlı olarak belirlenen binaların lokasyonları incelendiğinde genelde güneyde Barış Manço Bulvarı, kuzeyde Süleyman Demirel Bulvarı, doğuda Turgut Özal-Şehitler Bulvarı kavşağı ile batıda Öğretmenler Bulvarı arasında dağılım göstermektedir (Türkmen, 2023, s. 3).

Şekil 2. Yıkılan Binaların Konumları

Asrın felaketi olarak anılan bu doğa olayı sonrası Kentsel Dönüşüm ve yapı güvenliği gibi konular bir kez daha önem kazanmıştır.

Fotoğraf 4. Gölbaşı Adıyaman Alternatif Zemin Örneği

Kentin dinamiklerini bir anda değiştirebilen doğal afetlere karşı alınan tedbirlere yönelik eleştirel bakış açısı, belgesel çalışmamızda yer almaktadır.

Yerel yönetim ve vatandaş arasında kurulan sosyo-ekonomik, kültürel ve politik bağlar problemlerin çözümün noktasında her iki tarafa da söz hakkı tanımıştır.

Fotoğraf 5. Adana Enkaz

Depremin etkileri birçok il ve ilçede olduğu gibi Sinanpaşa Mahallesi de yaşandı. Ancak yapı olarak en fazla üç katlı binaların oluşturduğu mahallede deprem dolayı yıkılan ya da ağır hasarlı ev bulunmadığı tespit edildi. Mahalle sakinleri depremden birkaç gün sonra evlerinde yaşamaya devam etti.

Fotoğraf 6. Çukurova ADANA

2.3 Yöntem: Sözlü Tarih Çalışması ve Yeni Nesil Anlatım Teknikleri

Yirminci yüzyılda tarih bilimi, Annales Okulu etrafında üretilen yeni bir tarih düşüncesinin öncülüğünde gündelik hayatın aktörlerinin tarihin konusuna dâhil edilmesiyle yeniden tartışılır. Annales Okulu ile daha önce sorgulanmayan tarihsel içeriğin aktörleri toplumsal hayatın dinamikleriyle beraber sorgulanır. Hobsbawm yirminci yüzyıl tarih anlayışının en popüler sorusunun “Yedi Kapılı Teb şehrini kim inşa etti” sorusu olduğunu söyler. Yirminci yüzyılın ilk yarısında tarih yazım paradigmasını büyük oranda değiştiren Annales Ekolü, hem tarih yazımının merkezine devleti/yönetenleri koyan klasik tarih yazımına hem de Ranke’nin dogmatik ve diğer disiplinlerden yalıtılmış tarih anlayışına karşı disiplinlerarası bir bakışı benimser ve tek boyutlu bir tarih anlayışı yerine çok katmanlı, göreceli bir zamansallığı dikkate alan toplumsal tarih anlayışını gündeme getirir. Annales

Ekolünün kurucularından Marc Bloch “beşeri olgular özleri gereği hassas fenomenlerdir ve birçoğu matematiksel ölçümün dışında kalır” diyerek tarih ve bilimsellik arasındaki ilişkiyi frezeci ile keman yapımcısı arasındaki ilişkiyle karşılaştırır (Özsoy, 2021, s. 14 a).

Buna göre “frezeci” işini matematiksel hesaplarla yürütürken keman yapımcısı “ampirik” hesapların yanında asıl olarak “parmak ve kulak duyarlılığı”na ihtiyaç duyar. Tarihçi de tıpkı kemancı gibi hem bilimsel ilkeleri hem de toplumsal yaşamın hesaplanamayan çok boyutlu başka yanlarını da göz önüne almalıdır. Bu anlamda Marc Bloch, tarih yazımında disiplinlerarasılığı merkeze alarak, tarihin konusunu salt belgeyi esas alan içi boş bir geçmişten, insana; -hatta birbirinden farklı konumları ve çeşitliliği vurgulamak için gramatik olarak çoğul bir ifadeyi seçerek insanlara- çevirir (Özsoy, 2021, s. 14 b).

Belgeselimiz giriş kısmında yer alan sokak röportajlarında, esnafların yakın tarihten bahsettiği bölümler titizlikle kurgulanmıştır. Televizyon haber yayını birebir taklit edilerek kurgulanmak istenmiş ve grafikler bu bağlamda oluşmuştur. Aktüel kamera kullanımı ve görselin haber amaçlı kaydedildiği vurgusu betimlenmiştir. Röportajların son bağlantı noktası ile Durmuş Usta’nın tamir atölyesine, görsel efekt kullanılarak geçiş yapılmıştır.

Bloch tarihin, aktüel olanla yazılıp şimdikiyi de kapsadığını; öte yandan olayların gerçekleştiği zamanın kendi iç dinamiklerini de göz önüne alan bir tarih yazımının temellerini atar. Bu doğrultuda Bloch’a göre, tarih ölçülüp biçilmiş bir takvimsel bir zamanı değil şimdikiyle birlikte akışkan, dinamik bir zamansallığın ürünüdür (Özsoy, 2021, s. 14 c).

Hafızanın aktarıldığı ve şekillendiği alanlardan biri de sinemadır. Sinema filmler yoluyla kimi zaman egemen tarih anlayışının lehine kimi zaman da bunun tam

karşısında tarih yazımının bir sahası, hem de kolektif, toplumsal ve kültürel belleğin taşıyıcısı ve üreticisidir. Sinemanın geçmişi belleğimizde şekillendirebilme ve inşa edebilme gücüne bağlı olarak tarihçi ile sinemacı arasında bir ilişki vardır. Tarihçi nasıl ki bir tarih metnini yazmadan önce olgular arasında seçim yapıyorsa, sinemada da örneğin önemli tarihsel konulardaki belgesellerde, kameraya neyin kaydedileceği neyin dışarıda bırakılacağı dahası “odaklama, ışıklandırma, çerçeveleme” gibi tekniklerle bazı olayları ya da kişileri diğerlerinden daha fazla vurgulayarak bir anlatı inşa etmek mümkündür (Özsoy, 2021, s. 26).

Bu anlamda Kentsel Dönüşüm alanında yaşanan bina yapımı, iş makinaları ve betonarmenin beyaz perdede katı, sert ve donuk görüntüsünden uzaklaşmak için belirli geçiş noktalarında animasyon kullanılmıştır. Animasyonun ve görsel efektlerin belgesel ve sinemadaki kullanım süreci şu şekildedir;

Tarihi süreç içinde hareketli görüntülerin ve sinemanın gelişimi ile ilgili birçok isim katkısı söz konusudur. Özellikle 19. yüzyıl sonlarına doğru animasyonda Emile Reynaud sinemada ise Amerika’da Edison ve Avrupa’da Lumière kardeşler öne çıkmaktadır. Reynaud, sinemanın gelişimi ile ilgili olarak kendi keşfi olan praxinoscope’u 1889 yılında toplu gösterime olanak sağlayan “optik tiyatro “ya döndürmüştür. Söz konusu bu keşif ile ilk kez izleyiciler büyük perdede görüntüleri izlemeye başlamışlardır. Reynaud, 1892 yılında ilk sinema gösterimini Paris Grevin müzesinde gerçekleştirmiştir. Emile Raynaud’un geliştirdiği optik tiyatro ile 1892-1900 yılları arasında binlerce gösteri düzenlemiştir. Söz konusu bu gösterilerde kullanılan 29 görüntüler el çizimi resimlerden meydana gelmektedir. “Reynaud’un gösterimleri bu yönleriyle halka açık ilk animasyon gösterimleri olarak kabul edilebilmektedir” (Burnazoğlu, 2023, s. 28).

Çağdaş kameranın ilk örneği olarak kabul edilen sinematograf, Louis ve Auguste kardeşler tarafından 28 Aralık 1896 tarihinde Paris’te bir kafede ilk kez sergilenmiş ve görüntüleri kaydederek bir ekran üzerine yansıtabilen bu keşif ile filmler gösterilmeye başlanmıştır. “Bunun öncesinde Thomas Edison ve William Kennedy Laurie Dickson tarafından bu yönde birtakım çalışmalar yürütüldüyse de görüntüleri perdeye aktaramadıkları için söz konusu bu isimler sinemanın keşfi ile anılmamaktadırlar” (Akgül, 2021: 5). Dolayısıyla sinemanın ve buna bağlı olarak belgeselin ortaya çıkması bir tesadüf sonucu gerçekleşmemiştir. Özellikle belgesel; sinema ve film alanında bir tür olarak bir anda değil, belirli bir sürecin sonunda oluşmuştur (Burnazoğlu, 2023, s. 40).

Bununla beraber kültürel belleğin içinde bir kategori olan sinema seyircisi, salonları ve çalışanlarıyla başlı başına bir deneyimdir. Bu anlamıyla sinema, hem gündelik bir deneyim olarak kültürel belleğin hem de toplumsal bir rutin olarak toplumsal tarihin bir parçasıdır. Neticede, sinema her şeyden önce toplumsal ve kültürel olarak farklı yerelliklerde kendine özgü gelişmelerle ve içinde yaşanan dönemin tüm dönüşümleriyle beraber devingen bir ilişki içinde gelişir. Sinemaya sıradan insanın tanıklığıyla beraber toplumsal ve kültürel bir deneyim olarak bakmak sinema sahasını bellek ve mikro tarih çalışmalarına yakınlaştırmaktadır. 29 Sinemayı seyircinin tanıklığıyla birlikte bir deneyim olarak ele alan çalışmalar bellek çalışmalarının yoğunlaştığı yirminci yüzyıl sonlarından başlayarak gittikçe artan bir şekilde günümüzde de yoğunlukla devam etmektedir. Sinema çalışmalarında tanıklığın merkeze alınması, sinemayı hem toplumsal tarihin, hem gündelik yaşamın hem de siyasal ve politik yapıdaki dönüşümlerin devingen bir parçası haline getirmektedir (Özsoy, 2021, s. 29).

Belgesel, gerçeğe en yakın film türü olarak kabul edilmektedir. Belgeselde, günlük yaşamının ayrıntıları gerçek kayıtlarla yeniden kurgulanmaktadır. Belgeseller dahil her filmin kurmaca yapılar içerdiği bilinmektedir. Bunun en önemli nedeni, her filmin kendi imkanlarını (hareketli resimler ve sesler) kendi içinde barındırmasıdır. Bazı filmlerde belgesel ve kurmacanın birleşimi yeni anlatım dillerini ortaya çıkarabileceğinden, belgesel film kurmacadan daha gerçekçi olarak değerlendirilebilmektedir. Örneğin günümüzün diliyle hibrit yapılar ve kurmaca için 41 düşünülen animasyon yöntemi bu kombinasyonlardan bazılarıdır. Ekinci'ye (2016: 12) göre animasyon yöntemi ile sanatçılar; görüntüleri, olayları ve durumları yeniden sorgulayabilmektedirler. Söz konusu bu durum da dışavurumculuk ile gerçeklik arasındaki sınırların ortadan kalkması anlamına gelebilmektedir (Burnazoğlu, 2023, s. 41).

III. BÖLÜM

ANALİZ

Yaşar, Recep ve Nebula belgeselinin çekim takvimi yaklaşık üç yıllık bir zaman sürecini kapsamaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın giriş kısmında yer alan Kışla Caddesi esnaflarından derlenen röportajlar ile mekânın tarihsel süreci ön bilgi olarak haber kaynaklı aktüel anlatı tarzında verilmiştir. Sözlü tarih belgesellerinde uygulanan standart çekim ve kurgu tekniklerinden çok, karakterlerin mekândaki konumları birincil tercih olarak nitelendirilip kamera bu amaca hizmet edecek şekilde konumlandırılmıştır. Dijital yeni nesil anlatım biçimi oluşturmak için, sahne geçişlerinde televizyondan gelen diyalog sesi, iç içe geçen televizyon ünitesindeki görsel temalar, bozuk ve çalışmayan bir televizyon ekranından gelen parazitlenme anı ile animasyon kullanımı, anlatıda yeni deneyimler ortaya koymuştur. Bu aşamada esnaflardan Durmuş Tekin Usta'nın televizyon tamircisi olması nedeniyle belgeselin üretim aşamasında, teknik alternatif imkânlar sağlayacağı göz önünde bulunarak tercih edilmiştir. Yaklaşık üç ay süren diyaloglar, sohbetler ve yakınlaşmalar sonucunda belgesel çekim teklifimizi kabul eden Durmuş usta ile kayıt almaya pandemi sürecinin sonuna doğru başlanmıştır. Yaşar Yalap ve Recep İlerisoy ile yapılan farklı zamanlardaki çekim takvimi ile belgeselimiz olgunlaşma aşamasına

doğru ilerlemiştir. Kentsel dönüşüm çalışmaları mahallede bir taraftan devam ederken, beton yığınlarının beyaz perdede sert ve biçimsiz görünüyor olması sebebiyle görsel efektler kullanılarak sekanslar arasında yumuşak geçişler sağlanmak istenmiştir. Animasyonun belgesel yapımına dâhil olması teknolojinin ilerlemesi ile olmuştur. Sinema filmlerinde kullanılan efektler zamanla belgesel yapımında da kendini göstermiştir. Sözlü tarih anlatımında Yaşar ve Recep'in konuşmuyor olması ve belgeselin içerisinde olduğu gibi yaşamlarını sergilemeleri, bugünün sözlü tarihine karşı sunulmuş sessiz bir tepkidir. Kendilerine, hayatlarına ya da çevrelerine dair anlatacak pek de bir şeyleri olmayan insanların da, geleceğe dair devredecekleri bir yaşam hikyesi olmalı tezinden hareket edilmiştir.

SONUÇ

Sözlü tarih temelinde gözlemsel belgeselimiz “Yaşar, Recep ve Nebula” araştırma açısından özellikle önem taşıyan sinemadaki tür çalışmalarına bakıldığında, bunun gözlemsel filmler ve de belgeseller için farklı anlamlar taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Belgesel alanında yapılan tür çalışmaları, türün evrimini ortaya koymakta da ipuçları vermektedir. Bu evrimde toplumsal gelişmeler, teknolojik yenilikler ne şekilde etkide bulunmuş açık olarak ortaya çıkmaktadır. Belgesel üretimi bu doğrultuda kendine yeni anlatım teknikleri sunmuştur. Günümüzde belgesel alanında yeni ifade olanaklarının gelişmesiyle yeni türde çalışmalar da ortaya konulmaya başlanmıştır. Bu ifade olanakları dijital kameraların yanı sıra İnternet'i de kapsamaktadır. Yapay zekâ gibi yeni nesil yaratıcı imkânlar üretimi tetikleyen etkenlerden biridir. Dijital kameralar belgeselciye daha kişisel yapımlar ortaya koymasını konusunda yol açmaktadır. Bu kolaylık maliyeti de uygun olması açısından deneme yapmayı, belgeselcinin kendisini geliştirmesini teşvik etmektedir. Diğer yandan İnternet ile belgeselciler bu yeni teknolojiden yararlanma yönünde harekete geçmişlerdir. Bu sebeple sinema yapmak için gerekli olan yegâne envantere, yani videoya ulaşmak kolaylaşmıştır. Aynı zamanda belgesel türlerinde yaşanan bu çok çeşitlilik kavramı üretime alternatif olgular da sunmaktadır. Bu durum, film festivallerinin yapısal formunu da değişime götürecektir etkenlerden

biridir. Bu teze konu olan belgesele, link

https://www.youtube.com/watch?v=n_ggONSEHoE üzerinden ulaşılabilir.

KAYNAKÇA

- Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. (2021, Mayıs 20). TDK: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alınmıştır
- Burnazoğlu, S. (2023, Ağustos). Belgesel Fİlmde Anİmasyonun Kullanılması Bağlamında Belgesel Anİmasyon Türünün İncelenmesi. İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Çavuşoğlu, E. (2016). *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi*. İSTANBUL: AYRINTI.
- Erman, T. (2022). Gecekonduyu Anlamak: İyisiyle Kötüsüyle Gecekondu Yaşamı. *Dert Yükü Mekanlar* (s. 44). içinde ANKARA: NİKA.
- Güneş, T. (1982). Adana Şehri. *Beşeri ve İktisadi Coğrafya Kürsüsü Mezuniyet Tezi*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü.
- Köymen, O. (1999). *Cumhuriyet Döneminde Tarımsal Yapı Ve Tarım Politikaları*". İSTANBUL: TARİH VAKFI YAYINLARI.
- Mükerrem, P. D. (1999). Belgeselde Gözlem Yönteminin Anatomisi. *Kurgu Dergisi*, S: 16,7-14.
- Nichols, B. (2017). *Belgesel Sinemaya Giriş*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Öngen, O. (2021). "Belgesel Sinemada Sınıflandırma Sorunu". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 409-433.
- Özsoy, M. (2021, NİSAN). Toplumsal Tarihe Sinema Penceresinden Bir Bakış: Bir Sözlü Tarih Çalışması.
- Rotha, P. (2000). *Belgesel Sinema* . İstanbul: İzdüşüm Yayınları.
- Saunders, D. (2014). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Tağ, Ş. (2023). Belgesel Sinema ve Türleri. *Yüksek Lisans Tezi*. Eskişehir: Anadolu.
- Taş, H. Y. (2021). lisans bitirme tezi. Iefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Fen Edebiyat fakültesi Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü.
- Türkmen, P. D. (2023). *Adana'da Yıkılan Binaların Zemin ve Jeolojik Açından İncelenmesi*. ADANA: ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ İNŞAAT ve JEOLJİ MÜHENDİSLİĞİ BÖLÜMLERİ.
- Ülger, N. E. (2023). *Kentsel Arazi Düzenlemesi KENTSEL DÜNÜŞÜM*. İstanbul: YEM YAYIN.

Ünal, P. D. (2006). Eski Çağlarda Çukurova'nın Tarihi Coğrafyası Ve Kizzuwatna (Adana) Krallığı'nın Siyasi Tarihi. *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17.

